

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Г. Стеблій,

канд. екон. наук, проф., Львівський банківський інститут

Трансформація тоталітарної, надмонополізованої, неефективної пострадянської української економіки в ринкову наштовхується на чимало перешкод, серед яких і фахова невідповідність наших громадян до роботи в нових ринкових умовах. Отже, на часі – формування нового економічного способу мислення або нової економічної культури. Її основні риси – прагнення до заощадження, економне господарювання, дисциплінованість, відповідальність, сміливість щодо економічного ризику тощо. Нова економічна культура забезпечується новими знаннями, тобто новою економічною освітою. Теоретичною і методологічною основою економічних знань є економічна теорія, яка формує новий, загальноприйнятий у світі економічний понятійний апарат, що охоплює як макро-, так і мікроекономічний рівні. Економічна теорія є універсальною наукою, як математика або фізика, її можна застосувати до вивчення будь-якої національної економіки. Логіка економічної теорії єдина. А ступінь абстракції, ступінь конкретизації економічних явищ і процесів – різний.

В Україні економічна теорія неймовірними зусиллями намагається звільнитися від впливу догматизму і прямувати в руслі світової економічної думки. На жаль, окремі вітчизняні науковці не сприймають західну економічну теорію і надають перевагу класичній політичній економії, часто обмежуючись тільки положеннями марксизму без його авторства. Другі без застережень переходять до викладання ринкової економіки. Треті намагаються поєднати ці два підходи, створюючи курс роздвоєної та суперечливої економічної теорії. Формою прояву останнього підходу є те, що серед обов'язкових дисциплін для вивчення економічної теорії у вищій школі, крім макро- і мікроекономіки, запроваджено ще й політекономію. Хоча економічна теорія і політична економія – це різні назви однієї дисципліни або одного предмета.

Вперше термін “політична економія” запровадив французький економіст Антуан Монкретьєн, коли у 1915 році видав свою працю “Трактат політичної економії”, де економіка розглядалася як наука про організацію і управління суспільним господарством. З цього часу економічна теорія отримала свою назву “політекономія”.

Наприкінці XIX століття розвиток ринкової економіки або капіталізму посилює практичні вимоги до економічної теорії. В цей час американський економіст Альфред Маршал публікує працю “Принципи економікс” (1890 рік), в якій обґрунтовує важливість і необхідність моделювання на основі дедуктивного методу, що дає переваги для успішної економічної політики. І назва економічної теорії змінюється з “політекономії” на західний варіант

“економікс”. Переваги сучасної економічної теорії, або економікс, як теорії ринкової економіки в тому, що ця наука:

- розкриває механізм функціонування ринкової економіки;
- ставить своїм завданням розробити раціональну, оптимізаційну модель ведення господарства, за якої максимальна вигода досягається за мінімальних витрат виробничих ресурсів;
- позбавлена будь-яких ідеологічних впливів;
- не вживає терміна “виробничі відносини”, який не узгоджується з економічною ефективністю.

В українських виданнях “економікс” перекладається як “аналітична економія”. Однак обидва ці терміни і “економікс”, і “аналітична економія” тотожні терміну “економічна теорія”.

До отримання Україною її державної незалежності традиційна економічна теорія називалася “політичною економією” і була зведена виключно до марксистсько-ленінської політекономії, носила класовий характер та чітку ідеологічну спрямованість, предметом її дослідження вважалися виробничі відносини. У багатьох вищих навчальних закладах України цю політекономію, або як її називають уже з 1995 року – економічну теорію, читають і по сьогодні. А це створює різну логіку економіки і вносить певні парадокси понятійного апарату. Адже положення радянської політекономії базуються на елементах ліворадикальної економічної теорії, а сучасної економічної теорії (макро- і мікроекономіки) – на ліберальних ідеях. Основні методологічні розбіжності між політекономією і економічною теорією зводяться до того, що:

- згідно з твердженнями політекономії найбільш ефективною є державна форма власності та централізована система, яка здійснює розподіл в суспільстві; економіка – це народне господарство, представлене сукупністю галузей; ціну формують лише затрати праці; тільки жива праця є тим фактором виробництва, що створює дохід; економічна система – це виробничі відносини і продуктивні сили (засоби виробництва + робоча сила) тощо;
- згідно з положеннями економічної теорії (макро- і мікроекономіки) запорукою ефективності є приватна власність, що формує ринок, який уже на основі попиту і пропозиції встановлює ціни, визначає обсяг виробництва і здійснює розподіл ресурсів; економіка розглядається в ракурсі національної економіки, суб’єктами якої є домогосподарства, фірми, держава; в створенні доходу беруть участь усі фактори виробництва (земля, праця, капітал, підприємництво, інформація), який розподіляється до граничного продукту кожного фактора; економічна система – це спосіб організації національної економіки, що визначається певними цінностями політичного устрою та форм політичного життя.

Відсутність чіткої концептуальної основи економічної теорії як навчальної дисципліни в Україні має негативні наслідки: дублюється зміст, порушуються логіка і структура курсу, часто втрачається зв’язок між темами

тощо. Який же вихід із даної ситуації? У нашому баченні політекономію варто розглядати як “вступ” до економічної теорії (макро- і мікроекономіки) або ж як “основи економіки”, де розкриваються першочергові проблеми організації господарської діяльності (передусім для того, щоб зрозуміти переваги та відмінності ринкової системи), загальні поняття і категорії, які є основою для макро- та мікроаналізів. Саме тут варто досліджувати проблеми предмета і методу економічної теорії, економічних потреб і економічних ресурсів, економічної системи (національної економіки та її організації, власності в економіці), товарної форми виробництва, ринкового механізму.

Сферою дослідження економічної теорії як макро- і мікроекономіки будуть проблеми теоретичної та прикладної економіки. Зокрема, мікроекономіка аналізує проблеми, що стосуються переважно фірм, галузей та індивідуальних ринків, тобто досліджує структурні елементи національної економіки. Рівень макроекономіки дає розуміння проблем, що охоплюють національну економіку в цілому.

Така логіка викладу сучасної економічної теорії як навчальної дисципліни дозволить сформулювати цілісне уявлення про реальну модель економічної системи, зрозуміти її процеси, взаємозв'язки та закони, забезпечить методологічну основу ринкової трансформації економіки України.

Основні завдання, що стоять перед сучасною економічною теорією у вітчизняній науці, можна визначити як:

- засвоєння знань, нагромаджених світовою науковою думкою, їх систематизація та запровадження у процес викладання;
- збереження здобутків класичної економічної теорії, очищення її від ідеологічних нашарувань, узгодження понятійного апарату (отриманого в спадщину від радянської системи);
- адаптування нових знань до реалій ринкової трансформації економіки України, українізація курсів макро- і мікроекономіки, наповнення прикладами перехідної економіки, акцентування уваги на проблеми економічного зростання.

Сучасна економічна теорія через призму макро- і мікроекономіки, біля джерел якої стояв відомий український вчений М. Туган-Барановський, є відносно молодою наукою. Вона бере свій початок з другої половини ХХ століття і має досягнути всебічного розвитку у ХХІ столітті.

Список літератури

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економіки: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 1998.
2. Стеблій Г., Горбачевська О. Основні принципи розвитку економічної теорії в умовах трансформації економіки України // Вісник Львівського університету. Серія економічна. Вип. 30. – Львів, 2001.
3. Стеблій Г.Я. Методологічні проблеми розвитку сучасної економічної теорії в Україні. – Актуальні проблеми та перспективи вдосконалення підготовки конкурентоздатних фахівців / Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції. – 3-4 грудня. – 2001.
4. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка / За ред.: З. Ватаманюка та С. Панчишина. – К.: Вид. дім “Альтернативи”, 2001.

Стеблій, Г. Сучасна економічна теорія як методологічна основа ринкової трансформації економіки України [Текст]
/ Г. Стеблій // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2004.
- Т. 9. - С. 196-199.